

Trøndelag fylkeskommune
Trööndelagen fylhkentjielte

Kunnskapsgrunnlag regional planstrategi 2024-2027

Oppsummering og innspill

Postadresse: Fylkets hus, Postboks 2560, 7735 Steinkjer

Telefon: 74 17 40 00 | **Epost:** postmottak@trondelagfylke.no | **Org.nr:** 817 920 632

INNHold

1 Oppsummering av hovedtema i kunnskapsgrunnlaget	3
1.1 Demografi	3
1.1.1 Ulik befolkningsutvikling	3
1.1.2 Flyttestrømmene.....	3
1.1.3 Prognosene	3
1.2 Folkehelse	4
1.2.1 Hva folkehelsearbeid er.....	4
1.2.2 Valg av hovedtema.....	4
1.2.3 Psykisk helse og livskvalitet.....	4
1.2.4 Utenforskap.....	4
1.2.5 Sosioøkonomiske forskjeller	5
1.3 Verdiskaping og kompetanse.....	5
1.3.1 Kompetanse, gjennomføring og deltakelse	5
1.3.2 Offentlig sektor og kommunenes rolle og behov	6
1.3.3 Verdiskaping	6
1.4 Klima, natur og areal	7
1.4.1 Den grønne klima- og energiomstillingen	7
1.4.2 Kampen om arealene.....	8
1.4.3 Økt sårbarhet for klimaendringer	9
1.4.4 Mange dilemmaer og komplekse sammenhenger.....	9
1.5 Energi	10
1.6 Samferdsel og veg	10
1.6.1 Balansert og bærekraftig utvikling	11
1.6.2 Hovedtema og utfordringer	11
1.7 Økonomiske rammebetingelser for offentlig sektor.....	12
1.7.1 Den økonomiske situasjonen	12
1.7.2 Kommuneøkonomien	12
1.7.3 Fylkeskommunens økonomi.....	13
1.8 Samfunnssikkerhet	13
1.8.1 Samarbeid og forebygging	13
1.8.2 Risiko og sårbarhet	13
1.8.3 Betydning for fylkeskommunen.....	14
2 Oppsummering av innspill fra råd og utvalg i fylkeskommunen	14
2.1 Generelle tilbakemeldinger	14
2.2 Innspill til de ulike temaene i kunnskapsgrunnlaget	15
2.2.1 Innspill til tema demografi.....	15
2.2.2 Innspill til tema folkehelse.....	17
2.2.3 Innspill til tema verdiskaping og kompetanse.....	19
2.2.4 Innspill til tema energi.....	21
2.2.5 Innspill til tema klima, natur og areal	23
2.2.6 Innspill til tema samferdsel og veg	26
2.2.7 Innspill til tema økonomiske rammebetingelser.....	28
2.2.8 Innspill til tema samfunnssikkerhet	29
3 Innspill til kunnskapsgrunnlaget fra kommunene	30
3.1 Demografi, folkehelse, verdiskaping og kompetanse	30
3.2 Klima, natur og areal, samferdsel og veg.....	32
3.3 Forventninger og tilbakemeldinger til fylkeskommunen som kom til uttrykk i møtene	34

1 OPPSUMMERING AV HOVEDTEMA I KUNNSKAPSGRUNNLAGET

1.1 Demografi

1.1.1 Ulik befolkningsutvikling

Notatet viser at det er ulik befolkningsutvikling i ulike deler av Trøndelag. Mesteparten av veksten kommer i Trondheim og de omkringliggende kommunene. Trøndelag uten Trondheim har langt lavere vekst enn landsgjennomsnittet, og de minste kommunene har størst nedgang. I aksen Orkanger-Steinkjer, hvor hovedtyngden av befolkningen bor, er det også nedgang eller lavere vekst enn landsnittet i de kommunene som ikke grenser til Trondheim.

Det er ulik utvikling også internt i de enkelte kommune. Hovedtendensen er at stadig flere bor i tettsteder, og altså en intern sentralisering i kommunene. I dag er andelen 75,5 prosent. Framskrives utviklingen vil om lag 85 prosent bo i tettsteder i 2050.

1.1.2 Flyttestrømmene

Utvikling av flyttestrømmene har størst innvirkning på svingningen i befolkningsveksten i Trøndelag. Det er i alderen 18-35 år at de store flyttestrømmene inn og ut av trønderske kommuner skjer. Studenter flytter til Trondheim og bidrar totalt sett til en positiv nettoflytting av personer i alderen 20-25 år. For Trøndelag uten Trondheim flytter flere unge ut i aldersgruppa 20-29 år.

Innvandring driver befolkningsveksten i Trøndelag. Det er særlig distriktskommunene som er avhengige av innvandring for å opprettholde en positiv befolkningsutvikling. For de minst sentrale kommunene bidro positiv nettoinnvandring til at det så vidt var befolkningsvekst i disse kommunene i 2015-2022. De fleste innvandrerne i Trøndelag kommer fra Europa.

1.1.3 Prognosene

Prognosene fram mot 2050 viser samme tendens som de historiske tallene, med at Trondheimsområdet vil fortsette å ta en stor del av befolkningsveksten, og at Trøndelag utenom Trondheim med omkringliggende kommuner vil ha langt lavere vekst enn landsnittet. I havbrukskommunene Hitra og Frøya prognoseres også en sterk vekst.

For 18 av Trøndelag sine 38 kommuner gir framskrivingene i SSBs hovedalternativ nedgang i folketall. De fleste av disse kommunene er små distriktskommuner, men også bykommunene Namsos, Steinkjer og Verdal er i denne kategorien.

Hovedalternativet til SSBs framskrivinger gir 16 410 personer mellom 16-18 år i 2050, dvs. på omtrent samme nivå som i dag. I perioden fram mot 2050 forventes det en økning fram mot 2028 etterfulgt av en nedgang fram mot 2040 og deretter vekst igjen. Framskrivingene fra 2037 er usikre. Det forventes en vekst for aldersgruppen på om lag 15 prosent i Trondheim, og en nedgang på om lag 10 prosent for Trøndelag utenom Trondheim i perioden 2022-2050.

Det vil være 45 600 flere eldre over 67 år i Trøndelag i 2050 sammenlignet med 2022. Dette er en vekst på 58,6 prosent. Alle kommunene får flere innbyggere over 80 år. Det vil være lavest andel eldre i de mest sentrale kommunene, og i kommuner som ellers har hatt god befolkningsvekst. 20 prosent av innbyggerne bor alene, og tendensen er økende.

Trøndelag er den regionen i Norge hvor det er størst forskjell mellom største og nest største tettsted, og 44 prosent av innbyggerne i Trøndelag bor i Trondheim kommune. Dette er den høyeste andelen noensinne, og tendensen vil fortsette ut fra befolkningsframskrivingene.

1.2 Folkehelse

1.2.1 Hva folkehelsearbeid er

Kommunene, fylkeskommunene og statlige myndigheter har klare forpliktelser til å bidra med en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse og utjevner sosiale helseforskjeller. Fylkeskommunen skal ha nødvendig oversikt over helsetilstanden i fylket, og blant annet bruke denne oversikten som grunnlag for arbeidet med fylkeskommunens planstrategi.

Mange faktorer påvirker helse og trivsel. Forhold som utdanning, inntekt, bolig og arbeid regnes som bakenforliggende, mens nære påvirkningsfaktorer er for eksempel sosialt miljø, tilgang til natur og kultur, mulighet for fysisk aktivitet og sunn mat.

1.2.2 Valg av hovedtema

Ut fra fakta for fylket, nasjonale fokusområder og forskning trekkes følgende fram som særlig viktige folkehelseområder i dette drøftingsnotatet:

- Psykisk helse
- Livskvalitet
- Utenforskap

Gode resultater på disse områdene vil samlet legge grunnlaget for et samfunn med god sosial bærekraft.

1.2.3 Psykisk helse og livskvalitet

Psykiske plager og lidelser er en av de største helse- og samfunnsutfordringene i Norge både når det gjelder omfang, tapte arbeidsår og kostnader i form av uføretrygd og sykefravær. Utviklingen de siste tjue årene viser klar økning i psykiske plager og helseutfordringer for de yngste aldersgruppene, og en bedring for eldre. Særlig negativ har utviklingen vært for unge voksne jenter når det gjelder angst og depresjon.

Ungdommer oppgir videre opplevd press innenfor ulike livsområder. Subjektiv livskvalitet handler om hvordan man selv opplever sitt eget liv, mening og mestring. Objektiv livskvalitet handler om arbeidssituasjon, økonomi, bolig og helse. Det er en klar økning i andel unge, spesielt jenter, som oppgir dårlig livskvalitet, og en bedring i de eldre aldersgruppene.

Trøndelag ligger samlet sett under landssnittet når det gjelder lavinntekt, men det er en gradvis økning i andel personer som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt.

1.2.4 Utenforskap

Utenforskap handler om å ikke være knyttet til resten av samfunnet gjennom skole/jobb, sosiale nettverk og lokalsamfunn. Årsaker og konsekvenser av utenforskap er i mange tilfeller de samme. Viktige årsaker/konsekvenser er blant annet psykiske helseproblemer, ensomhet, rusutfordringer, fattigdom, frafall i videregående skole, nedsatt funksjonsevne, arbeidsledighet og mobbing. Det har vært en økning i andel unge uføre i Trøndelag den

siste tiårsperioden, mens gjennomføringsgraden i videregående skole stiger. Både årsaker og løsninger til utenforskap er sammensatte, og kan ytterligere hemmes av systembarrierer. Vellykkede tiltak fordrer samarbeid og innsats innenfor flere samfunnsområder, helhetlig fokus og tidlig innsats.

1.2.5 Sosioøkonomiske forskjeller

Sosioøkonomiske forskjeller i helse er systematiske forskjeller i helse som følger av ulike sosiale og økonomiske kategorier som utdanning, arbeid og inntekt. Litt bedre sosioøkonomisk status gir statistisk sett litt bedre helse, og det er et mål i folkehelsearbeidet å redusere slik sosial ulikhet i helse. Forskjellene gir seg utslag på mange livsområder, for eksempel når det gjelder hvem som rammes av psykisk sykdom, dårlig livskvalitet, bruk av helsetjenester, og deltakelse i kultur- og samfunnsaktiviteter.

Forskjellene kan også være en barriere for barn og unges deltakelse. To år med pandemi og tiltak har spilt en stor rolle når det gjelder folks hverdagsliv. Konsekvensene er ikke entydige og klare, og viser både negative og positive effekter av pandemien på ulike områder.

1.3 Verdiskaping og kompetanse

Notatet beskriver tilgangen på arbeidskraft som en av hovedutfordringene i tillegg til klimakrise og demografiske endringer med økende antall eldre. Problemstillinger særlig knyttet til omstilling og mobilisering av arbeidskraft blir sentrale. Flere rammebetingelser for verdiskapingen er knyttet til internasjonal økonomisk usikkerhet, prisvekst, geopolitiske forhold, næringsareal og energiforsyning.

Grønn næringsutvikling, teknologisk utvikling og verdikjeder i endring er noen av de sentrale endringskreftene. Samtidig endres ressursbasen. Selv om sysselsettingsandelen øker, er det usikkerhet i innvandringstall framover, og ungdomskullene minker.

Kombinasjonen mange eldre og voksne utenfor arbeidsstyrken og færre i arbeidsrelevant alder synliggjør behovet for betydelig omstilling.

1.3.1 Kompetanse, gjennomføring og deltakelse

6 av 10 bedrifter i Trøndelag oppgir et udekket kompetansebehov. Riktig kompetanse i arbeidsstyrken er og vil være avgjørende for norsk økonomis konkurransevne og for sysselsetting i arbeidslivet. Sektorer som helse og omsorg, offentlig administrasjon, undervisning og bygg og anlegg driver sysselsettingsveksten framover. Arbeidsmarkedet er svært stramt i deler av Trøndelag og arbeidsledigheten er på 1,5 % per januar 2023, og ikke siden 2009 har flere vært i arbeid.

Samtidig ser vi at flere fullfører videregående skole, og det er nå oppe i 79,5 %, som er nært landssnitt og 2022 er et nytt toppår for antall gjennomførte fag- og svenneprøver. Ifølge NAV var det i Norge pr desember 2022 659 000 personer, 19.7% av alle mellom 20 – 66 år som var i utenforskap. Totalt er utenforskapet redusert med 51 000 personer fra 2019 frem til 2022, en nedgang på 7%. Det har vært en markant økning i sysselsettingen blant personer som tidligere sto utenfor arbeidslivet (og NAV). Utenforskap med trygd viser små endringer over perioden. (Basert på tall og analyser på data per desember 2022 fra NAV) Per 2021 er 68 % sysselsatt i full tid. Andel som jobber ufrivillig deltid er 2,8 %.

Per i dag er fordelingen 60/40 mellom yrkesfag og studieforbereidende i videregående opplæring. For å dekke behovet for arbeidskraft innen yrkesfag må fordelingen endres til flere i yrkesfaglig opplæring. Utfordringen med en slik endring vil være at det gir mindre tilgang på arbeidskraft med høyere utdanning.

Dimensjoneringen må også se på muligheten for voksenopplæring og utdanning på høyere yrkesfaglig nivå.

Tre strategier kan dekke behovet for arbeidskraft: 1) utvidelse av arbeidsstyrken, 2) Rekruttering og arbeidsinnvandring, og 3) Omstilling og økt produktivitet.

1.3.2 Offentlig sektor og kommunenes rolle og behov

Kommunene har en viktig rolle både som tilretteleggere for verdiskaping, ansvarlige for utdanning, og offentlig tjenesteproduksjon med behov for kompetanse. Både tjenesteproduksjon og kompetanse utfordres av reduksjonen av antall i arbeidsfør alder, kombinert med økningen i antall eldre, som i Trøndelag vil gå fra 4,5 % av befolkningen i dag til 10,3 % i 2050.

Kommunene er lokal planmyndighet, og flere kommuner strever med å rekruttere kvalifiserte medarbeidere innen dette fagfeltet. Mange kommuner har for liten tilgang på helsepersonell, og en prioritering og omstilling innen helsesektoren er nødvendig. Det er kommunene som vil få hovedutfordringen med å håndtere det økende antallet eldre, uten at det totale antallet ansatte innen helse bør øke. Helsepersonellkommisjonens hovedpoeng er at det bør bli færre ansatte per pasient.

Kommunenes arbeid med næringsutvikling har endret seg fra å kun fokusere på arbeidsplasser til å utvikle gode, attraktive lokalsamfunn. Kommunene har en viktig rolle med å tilrettelegge for infrastruktur, næringsarealer og boligutvikling. Store næringsetableringer kan være krevende å håndtere for kommunen og andre involverte. Viktige forutsetninger for næringsutvikling og nyetableringer er innsats inn mot boligutvikling og boligmarked mm.

Arbeid med videreutvikling av innovasjonssystemene og partnerskapene knyttet til både kompetanse og verdiskaping vil være viktig framover.

1.3.3 Verdiskaping

Nylig justert konjunkturbilde for Trøndelag viser at næringslivet går godt. Arbeidsmarked er stramt og siden 2008 har verdiskapingen for Trøndelag økt raskere enn snittet fra andre regioner i Norge. Internasjonal økonomisk usikkerhet og sammenhenger i den globale økonomien gir utfordringer. Politiske prioriteringer knyttet til grønn omstilling og klimatilpasning blir forsterket. EUs miljø- og klimapolitikk får virkninger for norsk næringsliv gjennom EØS-avtalen.

Areal, infrastruktur som veg, bredbånd med mer, er viktige rammebetingelser for næringsutvikling og verdiskaping. Det er mange muligheter i skjæringspunktet mellom ulike fagretninger, for eksempel blå næring og teknologi, blå og grønne næringer, og grønne næringer og teknologi.

Havbruksnæringa er fortsatt i rask utvikling, primært langs tre hovedakser; 1) Det tradisjonelle merdbaserte oppdrettet, 2) Nye landbaserte produksjonsformer, og 3) Havbasert produksjon off-shore. I tillegg kommer nye satsinger knyttet til blant annet torsk og tare. Trøndersk jordbruk leverer produksjon av mat i størrelsesorden en femtedel av den samla norske matproduksjonen. Trøndelag er rangert som nummer to etter Rogaland målt i

produsert kilo kjøtt. Tre av fire melkebruk er nedlagt de siste 25 årene, og samla produksjon redusert med 8 %. 9,4 % av samla jordbruksareal antas ikke være i drift.

Landbruksbaserte næringer utenom tradisjonelt jord- og skogbruk er positive tilskudd, og Trøndelag har markert seg tydelig som matregion de siste årene. Det blir utarbeidet et eget kunnskapsgrunnlag for å se på landbruksnæringsområdet. Det er av stor betydning at Trøndelag, som er et råvarefylke, også har tilstrekkelig industrikapasitet for å foredle råvarene. Det jobbes klyngebasert for å se på muligheter innen blå-grønt samarbeid og hvordan dette kan gi synergier for økt verdiskaping og utvikling av bioøkonomien, og aktuelle områder er knyttet til blant annet biodrivstoff, biogjødsel, emballasje og dyrefor. Trøndelag har gode forutsetninger for koblinger mellom bioøkonomi og teknologi.

Opplevelsesnæringene setter søkelyset på attraktivitet for innbyggere og besøkende, og har betydning for internasjonal oppmerksomhet og tilreisende. Næringsområdet er sammensatt av flere bransjer med svært ulike behov, og mange små bedrifter. 3,8 % av alle sysselsatte i Trøndelag var ved utgangen av 2022 sysselsatt innen overnatting og servering.

96 % av bedriftene i Trøndelag har under 20 ansatte, og representerer 38 % av alle ansatte i regionen. Generelt beskrives situasjonen som lite oppløftende med tanke på digitalisering og digital transformasjon i de små og mellomstore bedriftene. Det er behov for mer kunnskap på dette området for å gi småbedriftene mer kunnskapsbasert og målrettet bistand og utvikling.

1.4 Klima, natur og areal

Det er store utfordringer med å stanse både klimaendringene og tap av naturmangfold. Aldri før har menneskene påvirket jorda så mye som nå, og klimaendringene forsterker belastningene. Tap av natur og utslipp av klimagasser henger sammen. Den viktigste årsaken til naturkrisen er arealbruk.

1.4.1 Den grønne klima- og energiomstillingen

Klimagassutslippene i Trøndelag har økt med nærmere 10 prosent siden 2009. Størsteparten av utslippene kommer fra industri, og da er utslipp fra olje og gass fra sokkelen holdt utenom. Sett bort fra industri har utslippene blitt redusert med 8 prosent siden 2009. Jordbruk har vært relativt stabilt, mens vegtrafikkområdet har gått noe ned, mye forklart med økningen i antall elbiler. Den største økningen i forbruk av strøm i trønderske kommuner er i kommuner med økt industriaktivitet eller befolkningsøkning.

Husholdninger med høyest inntekt har de største klimafotavtrykkene, og utslipp fra transport og oppvarming er mindre i byene enn i distriktene. Utslipp i utlandet knyttet til norsk eksport er 10 ganger så stort som samlet utslipp i det nasjonale utslippsregnskapet.

Det er en nedadgående negativ trend i mange av økosystemene i Norge. Det er mindre uberørte og inngrepsfrie fjellområder, våtmarker, skog og kyst, og hver femte art som vurderes står på den nasjonale rødlisten. I Trøndelag har vi blant annet truede villreinstammer som vi har et internasjonalt ansvar for å ivareta. Trøndelag har den høyeste andelen av naturtypene på rødlista, uten at dette nødvendigvis betyr at Trøndelag har den mest negative utviklingen.

Av drivere er arealendringene til lands og til havs den største trusselen mot naturmangfoldet. Av arealendringene er det fysiske inngrep, som utbygging av boliger og

infrastruktur samt til rekreasjon/turismeformål, som har størst negativ påvirkning på truede arter. Deretter er skogbruksaktivitet, gjengroing av landbruksareal og jordbruk de viktigste påvirkningsfaktorene for artssammensetningen. Når det gjelder naturtyper, er landbruksvirksomhet den største negative påvirkningsfaktoren, samt klimatiske endringer, habitatpåvirkning i marine miljø, forurensning mm.

Av Trøndelags areal regnes 42,6 prosent som inngrepsfri. De siste 20 årene har andelen blitt redusert i mange av kommunene.

1.4.2 Kampen om arealene

Hvordan arealbruken blir styrt er sentralt i arbeidet med å bremse klimaendringene. Det er også sentralt for en god tilpasning til et endret klima og for å stanse tap av naturmangfold. Som arealmyndighet har kommunene en avgjørende rolle. Beslutninger om å bygge ut enkeltområder trenger ikke å ha stor innvirkning på de lokale naturverdiene, men faren er at den totale belastningen blir for stor når en ser på arealbruken samlet sett.

Sammenhengene mellom klima, natur og areal er komplekse. Undersøkelser peker på at kvaliteten på konsekvensutredninger av klima- og miljøtemaer i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner kan forbedres betydelig og at det er behov for verktøy og virkemidler som kan være egnet til å styrke lokaldemokratiets evne og kraft til å fatte gode og langsiktig bærekraftige beslutninger.

Trøndelag har rike arealressurser knyttet til jordbruk, skog, åpen fastmark og våtmark. Skogarealer utgjør i underkant av 40 prosent, og jordbruksarealene utgjør i overkant av fire prosent. Trøndelag har også over 26 prosent av landets totale areal med åpen myr. Det bebygde arealet i Trøndelag har økt innen nesten alle sektorer de siste 10 årene. Transport, telekommunikasjon og infrastruktur står for størsteparten, etterfulgt av boliger og bebyggelse innen landbruk og fiske. Trøndelag sine naturområder står for et stort opptak av Co2. Opptaket er størst fra skog. Utslipp av klimagasser fra arealbruk er positiv for Trøndelag totalt sett, men har gått ned i perioden 2010-2015. Arealer til blå og grønn verdiskaping vil fortsatt være under press.

Trøndelag er en betydelig matprodusent med 20 prosent av landets produksjon (2019). Endringer innen jordbruket, utfordringer med rovdyr, varmere klima og befolkningsnedgang har ført til færre aktive bruk. Opphør av slått og beite er negativt for naturmangfoldet. Det er mange arealkonflikter knyttet til bevaring av dyrka jord. Trøndelag står for 17 prosent av den nasjonale omdisponeringen av dyrka jord de siste 15 årene, og er samtidig det fylket med mest nydyrking. 10 prosent av arealet som hogges av skog i Trøndelag avskoges permanent. Over 80 prosent av det avskogede arealet ønskes benyttet til nydyrking og beite.

Administrativt reinbeiteområde i Trøndelag utgjør rundt 70 prosent av arealet. Reindrifta utfordres i dag av utbyggingsinteresser knyttet til fritidsbebyggelse, vind- og vannkraft, infrastruktur knyttet til veg, bane og kraftlinjer, ferdsel og motorferdsel.

Trøndelag har en lang kystlinje og store sjøarealer, som opplever større press. Havbruksnæringa er en av de viktigste næringene flere steder langs kysten. Økt aktivitet innen havbruk, fiske og andre næringer krever godt utbygd infrastruktur langs kysten, og det er viktig å gjøre gode avveininger mot andre hensyn sånn som viktige naturtyper og oppvekstområder for fiskearter, friluftsliv mm.

Det forventes særlig press på arealer til det grønne skiftet. Det pekes nasjonalt på flere viktige innsatsområder for det grønne skiftet som for eksempel havvind, hydrogen,

batterier, skog-, tre- og bioøkonomi mm. Det ønskes raskere utvikling av disse områdene og bedre rammebetingelser. De fleste tiltakene vil også kreve bruk av arealer, noe som kan øke tapet av naturverdier, frigjøre klimagasser fra de naturlige karbonlagene og redusere naturens egen evne til å takle effekter av klimaendringene. Hensynet til klima og natur er dermed ikke alltid sammenfallende.

I Trøndelag er 15 av landets 65 vindkraftanlegg i drift. Vinkraftområdene utgjør 176 km², noe som tilsvarer omtrent det samme arealet som til Malvik kommune. Trøndelag har dermed stått for en relativt stor del av den samlede utbyggingen til nå.

En kartlegging utført av Trøndelag fylkeskommune viser at det er avsatt i overkant av 81 km² i kommuneplaner til framtidig og eksisterende næringsareal. Eksisterende næringsareal utgjør ca. 63 km², hvor det anslås at om lag halvparten er bygget ned av bygninger, vei og parkeringsareal. Trondheim, Orkland, Verdal, Indre Fosen og Stjørdal kommune har satt av mest næringsareal. De avsatte områdene til nærings overlapper i størst grad med skog.

Økningen i arealbruken i og rundt byer og tettsteder og utbygging av fritidsboliger utenfor tettbebygde strøk er forventet å fortsette. Det forventes en økning i arealbruken som følge av økt befolkningsvekst og aktivitet, særlig i og rundt byer og tettsteder. Det vises til eget notat om demografi og kommende notat om vei og samferdsel.

Det er 51 564 registrerte fritidsboliger i Trøndelag. Siden 2010 har det blitt 5511 flere, dvs. en økning på 12 prosent. Trøndelag er fylket etter Innlandet med mest tomtereserve for fritidsbolig. På landsbasis ligger omtrent halvparten av tomtereserven i natur som i dag har få eller ingen inngrep. Det er relativt stort overlapp mellom tomtereservene og åpen myr og reindriftsarealer. En kartlegging utført av Trøndelag fylkeskommune viser at det i perioden 2013-2023 har kommet til 4610 fritidsboliger innenfor vinterbeitene til reindrifta, 594 innenfor kalvingsland og 370 innenfor flyttleiene.

1.4.3 Økt sårbarhet for klimaendringer

Klimaendringene fører til mer ekstremvær og økt fare for blant annet flom, skred og stormflo. Kritiske områder er per i dag ikke godt nok kartlagt.

Det er store kostnader knyttet til skader på bygninger og innbo på grunn av naturhendelser, og de største erstatningssakene er knyttet til ekstremnedbør i tettbygde strøk. Skader etter nedbør og frost har gitt større konsekvenser i Norge generelt enn flom og skred. Norske kommuner har store utfordringer knyttet til vedlikehold og forbedringer av vann og avløp, og store forestående kostnader med et samlet investeringsbehov på 332 milliarder kroner de neste 20 årene.

Matsystemet er direkte avhengig av klima og vær. Klimaendringene vil både påvirke mengde og kvalitet på mat i et globalt perspektiv. Om lag 60 prosent av kaloriene til Norges befolkning har opprinnelse i primærproduksjon i andre land. Klimaendringene antas å øke vekstsesongen i Norge, samtidig som perioder med intens nedbør vil forekomme oftere, og det vil også bli oftere mer alvorlige tørkesommerer. Temperaturen i havet vil stige, noe som kan gi økt klimarisiko for akvakulturnæringen, uønsket algeoppblomstring mm. Endringene kan åpne for nye uønskede arter, men også oppdrett av nye arter.

1.4.4 Mange dilemmaer og komplekse sammenhenger

Det er mange dilemmaer og komplekse sammenhenger knyttet til klima, natur og arealbruk. Det forventes at arealbruk og dilemmaer rundt det grønne skiftet vil utgjøre den

største utfordringen framover, eksempelvis energiomstilling. Det vil også være dilemmaer innenfor enkeltsektorer som jordbruk, havbruk osv.

1.5 Energi

I forbindelse med kunnskapsgrunnlaget for regional planstrategi ble det lagt fram en oversikt over tema for utredning, som blant annet omfatter en beskrivelse av energisituasjonen i Trøndelag, oversikt over dagens status, framskrivinger fram mot 2050, rammebetingelser, konfliktområder og mulighetsrommet regionalt og lokalt.

Kunnskapsgrunnlaget ble utredet i en egen prosess og lagt fram for Fylkestinget i sak 52/23. Her beskrives dagens situasjon i Trøndelag, og det gis også noen framstillinger av framtidig situasjon.

Framstillinger av framtida er usikre, og det er brukt flere ulike kilder som kan ha noe ulikt syn på utviklingsbanene. Hoveddrivere og retning er allikevel de samme i de samme kildene:

- Kraftforbruket forventes å øke som følge av behov for reduserte klimautslipp og økt elektrifisering
- Det er begrensninger i nettkapasitet for å levere på økt energibehov og effektbehov
- Energieffektivisering er et fornuftig og viktig tiltak
- Det vil bli utfordrende å møte framtidig etterspørsel, redusere utslippene og få utbygd nett som er tilstrekkelig fram mot 2030

Når det gjelder mulighetsrommet i Trøndelag trekker utredningen av energisituasjonen fram at fylkeskommunen i kraft av sine mange roller har mulighet til å påvirke utviklingen i Trøndelag.

Fylkeskommunen er samfunnsutvikler, eier, forvalter og tjenesteleverandør, og har også roller som myndighet, pådriver og innkjøper. Gjennom disse rollene kan utvikling innen transport og bygge- og anleggsbransjen, samt teknologi påvirkes, og føringer for energiltak legges.

Kommunene er del av flere prosesser som er viktige for energiomstillingen. Særlig arealplanlegging og avsetting av arealer til formål som fornybar produksjon og energistasjoner er viktige aspekter ved kommunenes rolle. I tillegg skal statens mulighet å overta planmyndigheten falle bort. Dette vil gi kommunene vetorett når det gjelder utbygging av vindkraft på land.

1.6 Samferdsel og veg

Veg omhandler i stor grad den fysiske infrastrukturen som vegnettet utgjør, mens samferdsel handler om det som beveger seg på eller gjør bruk av denne infrastrukturen.

Fylkeskommunen har ansvaret for kollektivtrafikken, som sammen med samferdselsinfrastrukturen er viktig for å legge til rette for velfungerende bo- og arbeidsmarkedsregioner og regional utvikling.

1.6.1 Balansert og bærekraftig utvikling

Det er fylkesvegnettet i Trøndelag som er hovedkapitalen vegsektoren har ansvar for å drifte, forvalte og utvikle. For Trøndelag som region knyttes det både muligheter og utfordringer til ulike elementer og deler av vegnettet. Det er store behov og ønsker for å utvikle vegnettet i hele regionen samtidig som tilgjengelige ressursene er for små til å dekke behovet. Prioriteringer mellom å dekke et grunnleggende behov for å ivareta vegkapitalen, opprettholde trafiksikkerhet og god framkommelighet og samtidig utvikle vegnettet er derfor reelle dilemmaer.

Trøndelag fylkeskommune har som regional myndighet et hovedmål om å balansere fordeling av arbeidskraft, bosetting, investeringer og ressurser både til distriktene og byene. Denne balansen skal skape en region som er bærekraftig, konkurransedyktig og en attraktiv plass å bo og arbeide i. Distriktene og byene står derfor i en slags symbiose. Balansert og bærekraftig utvikling står i tett sammenheng med hverandre. Både veg- og samferdselsområdet er viktige for å oppnå en bærekraftig og balansert utvikling både for Trøndelagssamfunnet generelt og for fylkeskommunens egne ansvarsområder og oppgaver.

1.6.2 Hovedtema og utfordringer

Økonomiske rammebetingelser: For samferdselsområdet er kollektivtrafikken avhengig av brukerbetaling, tilskudd fra fylkeskommunen og statlige tilskuddsordninger. For videreutvikling er nivå og innretning på statlige tilskuddsordninger viktige, blant annet føringer som kommer i ny Nasjonal transportplan. Fylkeskommunen må styre i retning av en bærekraftig økonomi, noe som gir effektiviseringskrav og er utfordrende i lys av blant annet kostnadsutviklingen. Vegsektoren i fylkeskommunen er avhengig av frie inntekter (skatt og rammetilskudd fra staten) for å finansiere drift og vedlikehold. Investeringer kan finansieres gjennom låneopptak, brukerfinansiering mm. De store utfordringene på feltet er knyttet til et stort vedlikeholdsetterslep og prisstigning på oppdrag og kontrakter, kombinert med strammere rammer og krav om effektivisering

Demografien i fylket med ulik utvikling i Trondheimsområdet og resten av fylket – med behov for kapasitetsutvikling på den ene siden, og utfordringer med opprettholdelse av rutetilbud på den andre.

Det fragmenterte ansvaret for mobilitetstilbudet med mange aktører som driver ulike kollektivtilbud trekkes også fram som en utfordring.

Nye reisevaner og -måter, og teknologisk utvikling knyttet til for eksempel autonome kjøretøy kan gi utviklingsmuligheter og behov for å tilby kollektivtransport på nye måter.

Samferdselstilbudet er avhengig av en god infrastruktur. Det ligger mye potensiale i elektrifisering, og samtidig har det noen utfordringer ved seg knyttet til knapphet på energi, elbil som konkurrent til kollektivtilbud mm.

Digital infrastruktur er viktig for en balansert og bærekraftig utvikling av fylket, og gode finansieringsløsninger for utbygging der det er for dårlig dekning per i dag tematiseres i notatet.

Også godstrafikkens utvikling i bærekraftig retning med mer gods på sjø og bane er viktig både for vegbelastning og av klima- og miljøhensyn.

Framkommelighet på vegnettet er et viktig hensyn og har stor betydning, og som utfordres av økende forfallsnivå på grunn av vedlikeholdsetterslep. Vedlikeholdsetterslepet gjelder også for bruer, ferjekaier og tunneller mm. I tillegg blir de økonomiske utfordringene enda

større på grunn av nye kontrakter som gir økt kostnadsnivå. 80 % av driftsbudsjettet innen drift og vedlikehold av veg brukes per i dag på drift.

Det er også behov for tiltak som trykker reiser til fots og med sykkel, noe som blant annet trekkes fram i den nasjonale sykkelstrategien. Trafikksikkerhet er et viktig tema i notatet, og fortsatt fokus på tiltak som kan oppnå målsettingen med en nullvisjon på drepte og hardt skadde i trafikken.

Det er flere koblinger mellom samfunnssikkerhet og beredskap og vegområdet, og klimasårbarhet og klimaendringer gir ekstra utfordringer for vegnettet. Samtidig står vegsektoren for 40 % av fylkeskommunens klimagassutslipp, og utviklingen på dette feltet er av stor betydning for oppnåelse av klimamålene.

1.7 Økonomiske rammebetingelser for offentlig sektor

1.7.1 Den økonomiske situasjonen

Det økonomiske handlingsrommet har vært godt i Norge, men blant andre Digitaliseringsdirektoratet trekker i sin analyse av viktige drivkrefter for utvikling i offentlig sektor at dette kan bli trangere framover.

Temaet omhandler en beskrivelse av den økonomiske utviklingen generelt, fordi dette også påvirkes av og påvirker utviklingen i offentlig sektor, og vier ellers plass til en beskrivelse av status for kommuneøkonomien i fylket og økonomien i fylkeskommunen.

Tall på sysselsetting, arbeidsledighet og lønnsutvikling på fylkesnivå indikerer at den trønderske økonomien har hatt en utvikling som har vært på nivå med eller bedre enn landsnittet de siste årene, og det har vært en rask innhenting etter corona-pandemien.

Samtidig som statistikken for Trøndelag og Norge viser god vekst i økonomien så har man flere rapporter som tyder på at det kan komme en oppbremsing i økonomien. Situasjonen preges av høykonjunktur med stramt arbeidsmarked og høy etterspørsel etter varer og tjenester, økte priser og økte renter, og det er en stor usikkerhet om utviklingen framover. Notatet trekker blant annet fram problemstillinger knyttet til hvordan offentlig sektor kan få til god planlegging i en tid med usikkerhet.

Når det gjelder kommunene og fylkeskommunenes økonomi, er det blant annet avhengig av forslag til endringer i inntektssystemet som ble lagt fram våren 2023.

1.7.2 Kommuneøkonomien

Generelt er det god økonomisk kontroll i kommunene, men det er store økonomiske forskjeller blant annet på grunn av ekstraintekter noen kommuner har, ulikheter i skatteinngang mm. Kun 1 av 4 kommuner budsjetterer med et tilfredsstillende netto driftsresultat framover.

Notatet trekker fram problemstillinger knyttet til hvordan det kan skapes forståelse for behov for omstilling på grunn av demografiske endringer med færre yngre og flere eldre innbyggere i kommunene, hvordan sikre brede og kompetente fagmiljø, og hva som blir konsekvenser av forskjeller i inntektsnivå i kommunene i Trøndelag med tanke på for eksempel utviklingskraft.

1.7.3 Fylkeskommunens økonomi

Når det gjelder fylkeskommunens økonomi så gis det en statusbeskrivelse av dette, og det vises til høyt investeringsnivå og stigende gjeldsgrad, som noe som gir redusert handlingsrom. Videre gir også for fylkeskommunen de demografiske endringene behov for tydelige prioriteringer. Det spørres i notatet om hvilke grep fylkeskommunen bør ta for en bærekraftig økonomi, og hvilke muligheter som ligger i samarbeid. Dette må ses i sammenheng med fylkeskommunens utfordringsdokument som legges fram som et grunnlag for drøftingene knyttet til budsjett og økonomiplan for fylkeskommunen, og som gir en mer utdypende beskrivelse av status og prioriteringer.

1.8 Samfunnssikkerhet

Diskusjonsnotatet om samfunnssikkerhet og beredskap redegjør for strukturen i beredskapsarbeidet i fylket, hvor flere aktører har viktige roller. Norge er et velorganisert land og samfunn, og Trøndelag er en ressurssterk del av landet. Sektoransvaret er gjeldende og står sterkt, men det er få alvorlige hendelser som bare har konsekvenser i en sektor.

1.8.1 Samarbeid og forebygging

Samarbeid, samhandling, informasjon og kommunikasjon mellom aktører og ulike nivåer er avgjørende for å ivareta samfunnssikkerheten. Forebygging er viktig og handler om å sette i verk tiltak for å redusere mulighetene for at uønskede hendelser skal skje og/eller redusere konsekvensene av en slik hendelse. Vi kan ikke forutse og unngå alle uønskede hendelser, men vi kan prøve å bygge et så robust samfunn som mulig, gjøre gode risikovurderinger, lage gode beredskapsplaner, øve på krisehåndtering og etablere et enda bedre samarbeid på tvers av forvaltningsnivå, fag og organisasjoner.

Samfunnssikkerheten er helt grunnleggende for at vi skal kunne leve gode liv, og Trøndelag fylkeskommune er en viktig aktør for at vi skal ha et trygt, godt og robust Trøndelag. Det er derfor naturlig at samfunnssikkerhet er et eget tema i utviklingen av kunnskapsgrunnlaget for den regionale planstrategien.

1.8.2 Risiko og sårbarhet

Det vises i notatet til risiko- og sårbarhetsanalyse for Trøndelag (Fylkes-ROS) som Statsforvalteren i Trøndelag har ansvar for. Der gjøres vurderinger av risiko og sårbarhet knyttet til ulike hendelser og scenarier. Når det gjelder liv og helse trekkes pandemi og skred fram som to hendelser som både har stor konsekvens og sannsynlighet, mens for eksempel flom og oversvømmelse har stor sannsynlighet, men mindre konsekvens. I risikobilde for natur og miljø har skred høyest sannsynlighet og konsekvens, mens flom og oversvømmelse også her har høyest score på sannsynlighet.

Fylkes-ROS har fokus på mer langvarige hendelser som utfordrer kritisk infrastruktur og kritiske samfunnsfunksjoner over flere dager/ uker. Det er også oppdaterte scenarier knyttet til atomulykker, pandemi, bortfall av elektronisk kommunikasjon, svikt i mat- og legemiddelforsyning mm.

Det presenteres også nye scenarier om evakuering/ ukontrollert forflytning av mennesker, IKT-/cyberangrep, og sikkerhetspolitisk krise/væpnet konflikt. For fylkeskommunen er tema knyttet til evakuering og forflytning av mennesker særlig relevant, hvor fylkeskommunen som vegeier har et viktig ansvar for framkommelighet, og som ansvarlig for kollektivtransport busser og annet materiell som vil være nødvendig for forflytning.

1.8.3 Betydning for fylkeskommunen

Alle scenarioene fra ROS Trøndelag 2023 vil i større eller mindre grad kunne berøre og ha konsekvenser for fylkeskommunen, og vi vil også i større eller mindre grad kunne påvirke sannsynligheten for at de skjer og påvirke konsekvensene hvis de skjer.

Det beskrives videre i notatet en del pågående arbeid/prosjekter i fylkeskommunen, og spesielle utfordringer fylkeskommunen har fremover når det gjelder samfunnssikkerhet. Fylkeskommunen har igangsatt et arbeid med å lage en ny sivil transportberedskapsplan for fylket. Behovet for en oppdatert sivil transportberedskapsplan er aktualisert gjennom krigen mellom Russland og Ukraina, samt medfølgende uro i Europa og resten av verden. En total elektrifisering av samferdselssektoren gjør oss sårbare ved forsyningsproblemer på strøm, og også utsatt for sabotasje og taktiske angrep på kritisk infrastruktur. Det er også etablert et prosjekt med fylkeskommunen i førersetet og bred deltakelse ellers, som skal kartlegge eksisterende infrastruktur i Trøndelag med tanke på utvidelsen av NATO østover og konsekvenser av dette for Trøndelag. Kritisk infrastruktur eller bebygde områder er per i dag ikke tilstrekkelig tilpasset klimaendringer og økt ekstremvær. Dette vil ha stor betydning for hvilke kostnader fylkeskommunen vil se på vegvedlikehold, og også når det gjelder utfordringene med å bygge skred- og flomsikre veger. Det stilles i notatet en del spørsmål knyttet til hva fylkeskommunen kan gjøre for å redusere sannsynlighet og konsekvens av ulike hendelser.

2 OPPSUMMERING AV INNSPILL FRA RÅD OG UTVALG I FYLKESKOMMUNEN

Kunnskapsgrunnlaget ble lagt fram for alle fylkespolitiske råd og utvalg, drøftet med kommunene i regionale dialogmøter og med statlig regionale myndigheter i regionalt planforum. Her følger en oppsummering av innspill fra møter i råd og utvalg i fylkeskommunen.

2.1 Generelle tilbakemeldinger

Det ble gitt tilbakemeldinger om at det er positivt med en kunnskapsbasert tilnærming til planarbeidet, at det var gode kunnskapsgrunnlag og analyser, og at det er bra med spørsmål og drøftingspunkter knyttet til de ulike temaene. Regional planstrategi og kunnskapsgrunnlaget ble trukket fram som viktig fordi det danner grunnlag for de planene som skal lages i neste periode. Videre ble det nevnt at kunnskapsgrunnlaget kan være nyttig for nye politikere. Det ble gitt tilbakemelding om at det var positivt at kunnskapsgrunnlaget ble lagt fram i alle råd og utvalg slik at alle parti og politikere som ikke sitter i fylkesutvalg har fått mulighet til å gi innspill.

Mange kommuner er ikke store nok til å ha egen analysekompetanse, og det ble trukket fram at fylkeskommunen kan bidra gjennom kunnskapsgrunnlag. Det er videre viktig å være oppmerksom på at kommunene er forskjellige, og for eksempel kommunebildene som statsforvalteren lager kan gi nyttig kunnskap om utviklingen i enkeltkommuner. Det kom innspill til flere som burde få komme med innspill til kunnskapsgrunnlaget, som for eksempel distriktssatsingskommuner og planpolitikere i kommunene.

Det er mange sammenhenger mellom de ulike temaene – og det ble blant annet spurt om de kobles sammen senere.

2.2 Innspill til de ulike temaene i kunnskapsgrunnlaget

Demografi

- Ulik befolkningsutvikling i ulike deler av fylket
- Mesteparten av veksten i Trondheim og omkringliggende kommuner
- Trøndelag uten Trondheim langt lavere vekst
- Flere bor i tettsteder
- Innvandring har vært viktigste driver for befolkningsveksten
- Prognosene fram mot 2050 viser samme tendens som utviklingen de siste årene
- Økning i ungdomskullene i Trondheim, nedgang i resten av fylket
- Alle kommunene får flere innbyggere over 80 år – eldrebølgen kommer for fullt
- Andelen aleneboende og husholdninger med to personer har vokst betydelig de siste årene

2.2.1 Innspill til tema demografi

Begrepsbruken fra forrige planstrategi og Trøndelagsplanen knyttet til balansert utvikling og aksens-kysten-innlandet som analysekategorier er problematisert, blant annet at «aksen» var et omdiskutert begrep da det ble lansert, og oppfattet som at man skulle satse i aksens. Det er trukket fram at fylkeskommunen bør se på den innsatsen som legges inn på ulike områder opp mot hva man får av effekt. Ville veksten kommet uansett? Bør vi satse i Trondheim eller der de sliter og der vi fortsatt vil ha bosetting? Det trekkes fram at folk må få bestemme selv hvor de vil bo, og at rammebetingelsene for eksempel innen landbruket må tilrettelegges for dette. Det ble spurt om hvordan begrepet balansert utvikling kan tolkes og tas i bruk – det er mange ulike oppfatninger om hva det er, og begrepet bør defineres nærmere.

Effektene på sikt av befolkningsutviklinga generelt og for de minste kommunene spesielt ble trukket fram, og at spørsmålet om hva dette vil føre til bør ses på gjennom scenarier for utvikling.

Det er litt ulike oppfatninger om sentraliseringens betydning internt i kommunene og om dette er utelukkende positivt eller negativt, og noen har trukket fram at det er både fordeler og ulemper ved spredt bosetting. Delvis sentralisering til noen sentra kan være et godt «bolverk» mot ytterligere sentralisering, og noen nevner at det å ikke akseptere intern sentralisering betyr regional eller nasjonal sentralisering. Fylkeskommunen arrangerte en generasjonskonferanse for fylkets ungdoms- og eldreråd i april 2023. Her ble det blant annet spurt om mulige fordeler og ulemper ved intern sentralisering, og det kom fram en rekke eksempler på begge deler.

Sentralisering er tunge prosesser som skjer over hele verden og som trekker folk mot byene. Fylkeskommunen må finne de rette virkemidlene for at folk skal kunne bo også i distriktene. Det er oppfordret til at kommunene i fylkeskommunens distriktssatsing bør få komme med innspill til kunnskapsgrunnlaget, og at ikke bare regionrådene bør være den geografiske inndelingen man forholder seg til i arbeidet.

Det ble stilt spørsmål ved problemstilling i diskusjonsnotatet knyttet til om regionsentrenes rolle og om de er en motor for områdene rundt, og om det finnes dokumentasjon på dette. Det er kommet innspill om å se nærmere på boligbyggingens betydning for demografi, rekruttering og verdiskaping. Tematikken er nærmere beskrevet i kunnskapsgrunnlag om verdiskaping og kompetanse.

Trøndelag er spesiell med at Trondheim er så mye større enn de andre sentrene/ tettstedene i fylket – Trøndelag er det fylket med størst forskjell mellom største og minste tettsted. Det er spurt om utfordringene blir større med at folk trekker inn til sentrum.

Demografitemaet omfatter både redegjørelse for utvikling de siste årene og prognoser fram i tid. Fylkeskommunen bør bruke prognosene aktivt og understøtte den utviklinga som er ønskelig, og jobbe for bedring av prognosene der man ser en ikke ønsket utvikling. Dette dreier seg ikke bare om tjenestene fylkeskommunen har, men også om kultur mm. Det har blitt trukket fram at prognosene er treffsikre på fylkesnivå, men at det kan være utfordringer på kommunenivået, for eksempel knyttet til spesielle hendelser (etableringer/ nedleggelse innen næringslivet, veibygging ol.), og stilt spørsmål ved om kommuner som har hatt en sterk vekst vil kunne ha dette i like stor grad i framtida.

Ulike grupper av befolkningen og demografi er trukket fram, blant annet bosetting av flyktninger i distriktene, og om dette innebærer en kunstig/ kortsiktig befolkningsvekst. Tilgang på boliger er en stor utfordring for kommunene. Innvandring har vært viktig for å opprettholde bosettingen i en del distriktskommuner, og deler av arbeidslivet er helt avhengig av innvandring. De demografiske utfordringene gjør at dette ikke blir mindre viktig framover. Det er også etiske spørsmål knyttet til at «Det rike Norge» henter innbyggere fra andre land for at de skal jobbe i Norge, når de andre landene trenger dem selv – befolkningsutviklingen er ganske lik over hele Europa. Det trekkes fram at innvandrere utgjør en ressurs for samfunnet, som vi kanskje ikke utnytter godt nok.

Videre er det viktig å få fram at det bor to folk på det geografiske territoriet Trøndelag – det samiske og det norske. Boligsituasjonen for eldre og at flere eldre flytter til sentrale strøk i alderdommen er trukket fram, men at ikke alle har råd til det. Det ønskes også mer kunnskap og statistikk om ulike grupper av funksjonshemmede. Satsing på trafiksikkerhet og andre «tryggingstiltak» er viktig for at folk skal føle seg ivarettatt i distriktene også – en av rammebetingelsene for bolyst er trygghet.

Folkehelse

- Klar økning i psykiske plager og helseutfordringer for aldersgruppen 130 år, en bedring for eldre unntatt aldersgruppen 80+. Særlig negativ utvikling for unge jenter. Ungdom rapporterer om ulike typer selvopplevd press.
- Tilsvarende en klar økning i andel unge som oppgir dårlig egenopplevd subjektiv livskvalitet, en bedring blant de eldre. Økning i andel husholdninger som lever i vedvarende lavinntekt.
- Utenforskap er en utfordring, og et sammensatt problem som fordrer løsninger på tvers av sektorer. Forekomst av utenforskap kan kartlegges gjennom bruk av ulike målevariabler, for eksempel andel uføre og andel som ikke fullfører videregående opplæring. I Trøndelag er det en økende andel unge uføre, mens det er en avtagende andel som ikke fullfører videregående.
- Sosioøkonomiske forskjeller gir utslag i helseforskjeller, psykisk helse, livskvalitet, deltakelse mm. Disse forskjellene kan fungere som barrierer for barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter.

2.2.2 Innspill til tema folkehelse

Folkehelse har klare koblinger til kultur på mange måter, og det ble pekt på at kulturtilbud som skaper inkludering er fylkeskommunens ansvar. Tiltak for å skape tilgjengelighet for deltakelse for eksempel gjennom spillemiddelordningen trekkes fram som et eksempel – frivillighet og hvilke aktører som kan samarbeides med for folkehelse er et annet. Kultur trekkes fram som viktig for bostedsattraktivitet i distriktene, og at det å få gode opplevelser og være med gjør at folk opplever bedre livskvalitet. Samtidig trenger også frivilligheten det profesjonelle kulturlivet, for eksempel trenger et amatørkor en profesjonell dirigent. Fylkeskommunens institusjoner kan brukes for å trekke det profesjonelle kulturlivet ut i distriktene – hvis ikke det gjøres aktive tiltak for det trekkes de profesjonelle aktørene til byene for å få et godt nok næringsgrunnlag.

Sosioøkonomiske forskjeller og tiltak for de som deltar minst trekkes fram som viktig, at det er en utfordring at så mange barn lever i lavinntekt, og at alle må ta inn over seg de alvorlige tallene knyttet til angst, depresjon, og mobbing i forhold til barn og unge. Det er et alvorlig bilde som tegnes, og samtidig må vi se på positive tendenser for eksempel knyttet til økt fullføring i videregående skole. Fullføringsfokuset må ikke slippes – det er særlig viktig både for den enkelte og for samfunnet, og i diskusjonen om utenforskap.

Fattigdom og forskjeller mellom by og land nevnes – og at det er forskjeller i kapital mellom by og distrikt på grunn av boligprisene. Sosioøkonomiske forhold har stor betydning for ungdoms livsvilkår og for å forebygge utenforskap – man må ha gode sosiale arenaer, billige aktiviteter, ungdomsklubb og billige boliger. Noen trekker fram at kostnader knyttet til deltakelse i spesielt idretten har økt kraftig, og at dette påvirker spesielt innvandrere. Samtidig handler ikke deltakelse bare om økonomi og kostnader, men også om ulike forventninger knyttet til foreldredeltakelse. Fylkeskommunen og kommunene kan ha en rolle i for eksempel å holde kostnadsnivået nede på halleie, tiltak for en inkluderende russetid osv. Det å kunne bevege seg trygt til ulike aktiviteter og til en akseptabel pris er viktig for folkehelse.

Det spørres om årsaker til at barn og unge i større grad sliter med psykisk helse og dårlig livskvalitet, og om sosiale medier er mulige årsaker. Det er viktig å fokusere på at alle har en psykisk helse, åpenhet, og at det noen ganger er naturlig å ikke ha det bra, og å ha en positiv inngang til temaet psykisk helse og å bygge robuste barn og unge. Det er spurt om økt åpenhet kan være en del av forklaringen på økt rapportering på tematikken.

Mobbing trekkes fram som et viktig tema, og behovet for tidlig forebygging. Mulige tiltak knyttet til MOT-skoler, og opplegg for forebygging og inkludering i skolene nevnes, og bedre ordninger for å vite hvor man kan si fra hvis noe er galt. Mobbing skjer på en annen måte nå enn før, og er mer skjult på internett og sosiale medier.

Det er spurt om fylkeskommunens rolle og oppgaver innen folkehelse. Hvor har og har innsatsen hatt betydning? Hvilken effekt har fylkeskommunens planer og tiltak? Hva gjøres på skolen for å forhindre frafall? Kunnskapsbasert psykisk helsehjelp er viktig – hva fungerer og hva ikke. Folkehelsearbeidet i kommunene trekkes fram som svært viktig, og at kommunene har tid og ressurser til dette.

For ulike grupper i samfunnet har folkehelse stor betydning. Det trekkes fram en stor bekymring knyttet til eldre – ensomhet, utenforskap og behovene for pleie og omsorg. Samiske tall forteller er et nasjonalt kunnskapsgrunnlag som kan benyttes, og den forestående helseundersøkelsen SAMINOR. Urfolkshelse bør belyses i større grad, og hvordan hets og hverdagsrasisme virker inn på den samiske befolkningen blant annet når det gjelder psykisk helse. Det er ønskelig med mer kunnskap og statistikk om utvikling for ulike grupper av funksjonshemmede. For ungdom i distriktene handler 90 % av hverdagen om å komme seg til og fra ulike arenaer – tiltak som trygt hjem for en 50-lapp, godt busstilbud og fleksibel transport er viktig, og viktig for deltakelse og bolyst.

Utenforskap trekkes fram som et viktig tema og også et omdiskutert begrep. Det brukes av mange ulike aktører i ulike sammenhenger, med ulik mening. Innvandrerbefolkningen er overrepresentert blant de som står utenfor arbeid og utdanning. Det er viktig at restarbeidsevnen benyttes, arbeidsplassen er for mange den viktigste arenaen for sosialt fellesskap.

Fysisk tilrettelegging for gange og sykkel er viktig for folkehelse.

Verdiskaping og kompetanse

- Den demografiske utviklingen i kombinasjon med færre i arbeidsfør alder utfordrer
- Stramt arbeidsmarked og synkende rekrutteringsgrunnlag
- Behov for omstilling og innovasjon
- Bærekraft og grønt skifte krever ny kompetanse, og gir behov for arbeidskraft
- Mangfoldet i samfunnet gjenspeiles ikke i arbeidslivet
- Trøndelag går godt, men det er mange usikkerheter knyttet til rammebetingelser både nasjonalt og internasjonalt
- Det er mange muligheter for utvikling i næringer basert på Trøndelags naturressurser, og i skjæringspunktet for eksempel mellom blå og grønne næringer og teknologi

Verdiskaping og kompetanse – offentlig sektors rolle og behov

- Kampen om kompetansen og arbeidskraft tiltar, og det er et stort behov for både rekruttering og omstilling innenfor helse
- Kommunene har viktige roller som tilretteleggere for nærings- og boligutvikling blant annet gjennom planlegging
- Det er et stort behov for omstilling og innovasjon på tvers av forvaltningsnivå og sektorer

2.2.3 Innspill til tema verdiskaping og kompetanse

Flere tema har blitt kommentert, blant annet knyttet til kampen om arbeidskrafta. Arbeidskraftsreserven, hva som er ufrivillig deltid og ikke, og at ikke alle som jobber deltid gjør det ufrivillig er tema som er nevnt. Om noen kan jobbe deltid er de også en del av

reserven, og tiltak som å få rett til fast stilling tidligere har blitt nevnt. Utenforskap trekkes fram som en stor utfordring. Det må også satses på tiltak for ungdom som ikke fullfører videregående skole. Mange av de som havner utenfor som ungdom og voksne har utfordringer allerede i skole og barnehage – tidlig innsats er viktig. For høye krav til ungdommer trekkes fram som en mulig årsak til at flere havner utenfor, og at for mye teoretisk skole skyver flere over i utenforskap. Det er viktig med flere veier til kompetanse, spesialtilpassa løp og generelt mer praksis.

Integreringsperspektivet må tydeliggjøres – innvandrere er en ressurs som kan være med på å løse behovet for arbeidskraft, og det må jobbes for å få både innvandrere og flyktninger raskere i jobb. Av aktuelle tiltak nevnes forbedrete godkjenningsordninger, at arbeidsgiver får mulighet til å ansette og vurdere kompetansen til den enkelte. Å mobilisere energien til de som har sluttet å jobbe, og å utnytte restarbeidsevne nevnes. Det vises til tidligere sak behandlet i Eldrerådet om *Eldre som ressurs*. Innenfor mangfold og deltakelse trekkes gruppen med funksjonsnedsettelse fram. Her er det en arbeidskapasitet som ikke utnyttes. Støtte og tilrettelegging slik at arbeidsgiverne får lavere terskel for å ansette er viktig.

Videre trekkes det fram at å øke den eksisterende arbeidsstyrkens kompetanse blir stadig viktigere, og atfylkeskommunen har en viktig rolle gjennom å tilrettelegge for at folk kan ta videreutdanning på jobb, at realkompetanse blir enklest mulig å få vurdert, at det blir økonomisk gunstig å stå i jobb og øke kompetanse samtidig, og fagskolenes betydning for etter- og videreutdanning nevnes.

Det vises til store behov innen helsesektoren, og at også oppvekstsektoren har store behov i distriktene. Behovet for store reformer innen helse framheves, og at det må tas tydelige grep. Desentraliserte utdanninger, helseteknologi, og hvordan løse utfordringene på nye måter er stikkord her. Videre øremerking av heltidsstillinger, og sikring av gode støttetjenester i helse- og oppvekstsektoren.

Lærlingeordningene er fokusert, og at alle på yrkesfag burde garanteres læreplass. Landbruksfag ble nevnt som eksempel – her er det få læreplasser for de som ikke ønsker å gå høyere utdanning. Distriktskommunene burde utnytte lærlingeordningene bedre og ha en satsing og et system på dette for å beholde fagkompetanse.

Trøndelags fortrinn med blant annet kunnskapsmiljøene er trukket fram, og at mulighetsrommet må løftes fram. Det er fantastiske muligheter i Norge, alle har muligheter for høyere utdanning, og det at vi har viktige utdanningsinstitusjoner som samarbeider med EU og internasjonalt har stor betydning, og gir tilgang på forskningsmidler. Det er en høyere himmel over disse problemstillingene enn det som framkommer i beskrivelsen av temaene. Videre trekkes Trøndelags naturgitte forutsetninger fram som viktig. Verdiskaping betyr å bygge samfunnet nedenfra hvor bedriftene også bidrar. Det må være et annet samspill mellom forvaltningsnivåene for å lykkes.

Den internasjonale usikkerheten og forsvarets behov burde kommet tydeligere fram – forsvarret er en stor arbeidsgiver og har behov for infrastruktur.

Energi

- Oversikt over «temapakker» som skal utredes – energisektoren, status, utfordringer, muligheter og dilemmaer
- Ferdig kunnskapsgrunnlag juni
- Samarbeid med aktører innen energisektoren
- Bidrag fra konsulent for å innhente informasjon og sammenstille/ koordinere produksjonen

2.2.4 Innspill til tema energi

Dette kunnskapsgrunnlaget er presentert som en egen sak for fylkestinget juni 2023.

I forbindelse med arbeidet med regional planstrategi ble temaene som skulle utredes presentert, og det ble i møtene blant annet spurt om temaet energiforsyning også vil handle om energieffektivisering, og fokusert på behovet for prioritering av energi, trukket fram at det dreier seg om kompliserte avveinger av ulike hensyn, og betydningen av et godt kunnskapsgrunnlag på dette området.

Klima, natur og areal - hovedutfordringer

Grønn klima-
og
energiomstilling

Kampen om
arealene

Økt sårbarhet
for
klimaendringer

Grønn klima- og energiomstilling

- Klimagassutslipp økt med 10 %, mye pga. industri
- Statlige virkemidler kan bidra til omstilling
- Elektrifisering av sokkel øker omstillingsrisiko
- Nedadgående trend i mange økosystemer og mindre inngrepsfri natur
- Arealnedbygging største utfordringen for tap av naturmangfold

Kampen om arealene

- Natur og klima er tett forbundet og kan kreve motstridende tiltak
- Fortsatt press på areal pga. økt befolkningsvekst og aktivitet, særlig i og rundt byer og tettsteder, samt fritidsaktiviteter utenfor
- Fortsatt press på areal til naturbaserte næringer
- Særlig økt press på areal og raskere beslutninger knyttet til energi- og industriutvikling for å gjennomføre det grønne skifte
- Behov for verktøy som kan styrke kommunene som arealmyndighet

2.2.5 Innspill til tema klima, natur og areal

I drøftingen av temaet klima, natur og areal ble det blant annet fokusert på behovet for å ta inn over seg klimaomstillingsperspektivet, fylkeskommunens rolle som samordner i dette, og behov for å jobbe med en målprosess om klimaomstilling. Det ble trukket fram at det er mange utfordringer og problemstillinger, og at det er viktig å også se at det er mange muligheter. Fylkeskommunen bør fokusere på de områdene det er mulighet for å gjøre noe med – tenke globalt, handle regionalt og lokalt.

I forhold til klimaomstilling ble det blant annet spurt om oppfølgingen av industrien der utslippene øker, og poengtert at innsats bør settes inn der.

Når det gjelder tema natur ble det trukket fram av noen at det er viktig å se på et større areal enn for eksempel bare den veien man bygger ut når man skal vurdere de samlede konsekvensene for naturen. Det ble vist til at tallene for inngrepsfri natur er fra 2018 og at de bør oppdateres. Den boreale regnskogen har stort artsmangfold, temaet bør utdypes for å se på muligheter framover. Ulike hogstmetoder kan være viktig for naturmangfoldet, og fylkeskommunen kan være en pådriver her. Naturmangfoldet og fjellandbruket var et tema – de største brukene har minst naturmangfold – små bruk i fjellbygdene drives slik at naturmangfoldet bevares. Det kunne vært med mer statistikk over SMIL/ miljøtiltak innen ulike bruksformer.

På arealsida ble det vist til at Trøndelag samla sett har avsatt et stort areal til hyttebygging, og at dette treffer mye reindriftsareal. Det ble nevnt ønske om samla oversikt over utbygging i reindriftsområder, og at man bør se på muligheter for tilgang på hytter uten bygging, gjennom for eksempel delingskultur. Det ble nevnt utfordringer med klimaregnskap som ikke verdsetter skogen. Må ta vare på gammelskogen, men det er lite karbonbinding i denne. Utmarksbeite ble framhevet som viktig – når det beites reproduseres karbon raskere. Fosforregnskap og å erstatte protein som kommer utenfra – sirkulærøkonomi og reduksjon av fosfor ble nevnt.

Spørsmål om styring knyttet til arealbruk ble trukket fram, blant annet et spørsmål om overordna planer skal bestemme hva næringslivet skal drive med gjennom at innsatsfaktorer som energi, areal mv. bestemmes gjennom planer. Andre trakk fram at verdiskaping er viktig, men at det ikke kan gå på bekostning av kunnskapsbaserte

vurderinger hvis disse tilsier at naturen må settes først. Videre ble det trukket fram at det er viktig med et regionalt perspektiv på utnyttelse av arealer – eksempel som ble nevnt var gruvedrift i Røyrvik som viktig nasjonalt og internasjonalt – opp mot lokale utfordringer eksemplifisert med NIMBY (Not in my backyard). Fylkeskommunen må spille på lag med kommunene – må ha regionale planer som gir overblikk, men også se de lokale behovene i kommunene. At det er behov for differensiering av fortetningspolitikken og differensiere mellom by og land ble trukket fram, og det å skulle legge mer vekt på sårbare naturområder og landbruksområder ved fortetting. Rekkefølgekrav i planlegging ble trukket fram, og at det er viktig å bruke det for eksempel for å sikre trafikksikre oppvekstvilkår.

Verdens overforbruksdag ble nevnt – for Norge var dette 12. april 2023. Skal redusere forbruk og inngrep, samtidig brukes det mer energi og bygges ut. Også elbiler som har positiv effekt på klimagassutslippene krever ressurser ved bygging, og medfører slitasje på vegnettet.

Når det gjelder klimarisiko ble viktigheten av å jobbe med naturen og ikke mot trukket fram, for eksempel når det gjelder regulering av bekker og bruk av naturens egne fordrøyningssystemer. I vurderingen av klimarisiko for eksempel ved vegutbygging må man se på større områder og for eksempel sidevassdrag for å få hele bildet.

Samferdsel og veg

- Økonomiske rammebetingelser!
- Demografi
- Nullvekstmål og flere over på kollektiv, sykkel og gange
- Fragmentert ansvar for mobilitetstilbudet
- Utviklingstrekk – nye reisevaner og reisemåter, teknologisk utvikling
- Infrastruktur – knapphet på energi
- Digital infrastruktur
- Gods over på sjø og bane

Veg forts.

- Vegnettet – framkommelighet – økende forfallsnivå – svekket trafikksikkerhet
- Vedlikeholdsetterslep også for bruer, ferjekai, tuneller
- Nye kontrakter – økt kostnadsnivå
- Behov for tiltak som trygger reiser til fots og med sykkel
- Samfunnssikkerhet og beredskap – klimasårbarhet og klimaendringer
- Reduserte klimagassutslipp
- Trafikksikkerhet

2.2.6 Innspill til tema samferdsel og veg

Av innspill i de politiske møtene om kunnskapsgrunnlaget kan nevnes fokus på ulike gruppers behov for kollektivtransport. Nyankomne flyktninger er ett eksempel – hvor mengden som bosettes gjør at de må bosettes lengre og lengre unna sentrum, med ditto større behov for kollektivtilbud. Ikke bare tilgjengelighet av kollektivtilbud er viktig, men også pris. Det er trukket fram at alle som går på skole, uansett om de er voksne eller ungdom, burde hatt gratis kollektivtilbud. Eksempel fra Oslo med gratis kollektivtilbud for flyktninger. Det er også trukket fram at utbygging av et godt kollektivtilbud er like viktig som prisen. Kilometergrensene for skoleskyss kan utfordre hvis foreldre ikke har bil. Det bør være en god tilrettelegging for de som ikke kan kjøre – for eksempel gratis kollektivtilbud for eldre, og generelt tilgang på kollektivtilbud for de som ikke kan kjøre bil (lengre). Trafikksikkerhet er en forutsetning for å kunne bo i hele fylket. Universell utforming trekkes fram som viktig – samtidig spørres det om hva det hjelper om bussen er universelt utformet hvis den ikke går. Det er for få plasser til rullestol på bussene. Videre er det viktig å ivareta ikke bare innbyggere med bevegelseshemming, men også de som ser og hører dårlig.

Både dårlig kollektivtilbud og dårlig veg kan føre til utenforskap når det gjelder arbeid og deltakelse på fritid. Dårlig vegstandard blir en sentraliseringsfaktor, og har betydning for tilgang på arbeidskraft i distriktene. Kommunikasjoner i distriktene er en forutsetning for bosetting i hele Trøndelag, og kommunikasjoner kan være med på å løst rekrutteringsutfordringer og utvide arbeidsmarkedsregionene. Trafikksikkerhet må ses mer i sammenheng med framkommelighet – dårlig veg og asfalt er farlig. Videre har behovet for transport sammenheng med hvilke tilbud som finnes i distriktene – eksempel som ble nevnt var tilbud om ambulerende røntgen, som gjør at innbyggerne slipper å reise så mye.

Det trekkes fram ulik billettpris i og utenfor miljøpakkeområdet/ Trondheimsområdet, og at dette oppleves som urettferdig. Det samme gjelder digital infrastruktur – det er fortsatt store forskjeller på mobil- og bredbåndsdekningen i fylket. Noen spør om det er for mye fokus på økonomi innen veg og samferdsel. Andre land med dårligere økonomi enn Norge greier å ha et bedre utbygd kollektivtilbud og bedre veger. Det trekkes fram et utfordringsbilde knyttet til den varierte kommuneøkonomien – det er ikke heldig hvis noen kommuner kan «kjøpe seg plass i køen» i vegprosjekter, og man bør forholde seg til tredelinga av vegnettet og det forvaltningsnivået som har ansvaret.

Det trekkes fram behov for smarte kollektivløsninger og å tenke nytt for å ivareta et godt kollektivtilbud på bygda når innbyggertallene går ned. Fleksible transportløsninger er viktig. Noen trekker fram at det er lite effektivt å kjøre tomme busser og at man kunne tenkt på fleksible løsninger i større grad. Det spørres om hvorfor det fleksible tilbudet er så ulikt utbygd mellom kommunene. Det er viktig at man tenker hele reisa fra A til Å – det hjelper ikke med godt utbygd togtilbud hvis folk ikke kommer seg til stasjonen.

Gitt klimautfordringene kan det ses på som et paradoks at det fraktes mer gods på lastebil nå enn det gjorde i år 2000, og at fylkeskommunen jobber for bedre vilkår for modulvogntog. Videre mener noen at gang- og sykkelveger bør prioriteres foran 4-felts motorveier, og de store vegprosjektene bør nedskaleres til fordel for vedlikehold på fylkesvegene. Spørsmålet om fart bør vurderes i planstrategisammenheng – dette har koblinger både til energibruk, areal, klima, folkehelse og trafikksikkerhet. Det er flest ulykker på høyhastighetsvei. Man må også se på hvilke tiltak som er iverksatt i tettbygde strøk når det gjelder trafikksikkerhet.

Flere nevner at sammenhengene mellom veg og beredskap burde vært tydeligere omtalt. Som eksempel er blant annet nevnt vegnett opp mot kampflybasen på Ørlandet. Videre er det behov for gode veger for forflytning av forhåndslogret materiell.

Økonomiske rammebetingelser for offentlig sektor

- Rask innhenting etter pandemien
- Høykonjunktur med stramt arbeidsmarked og høy etterspørsel etter varer og tjenester
- Tegn på at farten i økonomien holder på å avta
- Økte priser og økte renter
- Stor usikkerhet om utviklingen framover
 - Hvordan planlegge når alt er usikkert?
 - Hvordan virker dette for kommunene og fylkeskommunen?

Kommuneøkonomien

- Generelt god økonomisk kontroll
- Store inntektsforskjeller
- Kun 1 av 4 budsjetterer med tilfredsstillende netto driftsresultat framover
- Økte priser, kostnader og renter
- Demografiendringer – krevende omstilling
- Kompetanse og rekruttering
 - Hvordan skape forståelse for behov for omstilling?
 - Hvordan sikre brede og sterkere fagmiljø i kommunene?
 - Hva er konsekvensene av forskjeller i inntektsnivå?

2.2.7 Innspill til tema økonomiske rammebetingelser

Det ble kommentert på kommuneøkonomi og de reglene som settes for en sunn kommuneøkonomi. Hvor går grensa i forhold til tjenestekvalitet? Er det uansett riktig å sette av midler til disposisjonsfond hvis det går ut over tjenestene?

Samfunnssikkerhet

- «Folkeopplysning» - ansvar og roller
- Vurderinger av risiko og sårbarhet
 - Fokus på mer langvarige hendelser som utfordrer kritisk infrastruktur og kritiske samfunnsfunksjoner over flere dager/ uker
 - Oppdaterte scenarier knyttet til atomulykke, pandemi, bortfall elektronisk kommunikasjon, svikt i mat- og legemiddelforsyning
 - Nye scenarier: Evakuering/ ukontrollert forflytning av mennesker, IKT-/cyberangrep, sikkerhetspolitisk krise/ væpnet konflikt
- Særlig relevans for fylkeskommunen- framkommelighet og transport

2.2.8 Innspill til tema samfunnssikkerhet

Det kom innspill på at det bør være med en analyse av de særtrekkene Trøndelag har – hva er for eksempel fordelene med en grisgrendt bosetting i en pandemi? Det ble trukket fram at statsforvalterens syn på utfordringsbildet legges til grunn, og at det bør problematiseres om økte plankrav bidrar til styrket beredskap i kommunene eller om fokuset heller bør være på hjelp og støtte. Videre bør det tas høyde for en enda mer offensiv omtale av teknologisk utvikling og potensiale.

Fylkeskommunen har ikke en hovedrolle i beredskapsarbeidet, men fylkeskommunens rolle innen kompetanse og utdanning og dennes betydning for beredskap bør tydeliggjøres. Når det gjelder masseforflytning er infrastrukturen viktig, og kanskje burde dette vært øvd.

Det er en ny forsvarspolitisk situasjon, og fylkeskommunen er både regional planmyndighet, vegeier, har ansvar for samferdsel og kollektivtrafikk. Rollen fylkeskommunen tar opp mot nasjonale myndigheter, og hvordan vegene og samferdselen er viktig for beredskap bør fokuseres. Kanskje kan det også være noen muligheter i dette for forbedringer av vegene mm.

Frivilligheten er viktig for beredskapen, og det er flere organisasjoner enn de som er nevnt som har viktige roller.

3 INNSPILL TIL KUNNSKAPSGRUNNLAGET FRA KOMMUNENE

Det er i løpet av april og mai 2023 gjennomført regionvise møter med alle kommunene i Trøndelag om temaer i kunnskapsgrunnlaget for planstrategien. Her følger en oppsummering av innspill som kom fram i møtene. Kunnskapsgrunnlaget om økonomiske rammebetingelser og samfunnssikkerhet ble ikke tematisert i disse møtene.

Mange av kommunene uttrykte at det var et gjenkjennbart utfordringsbilde, at det er bra med slike kunnskapsgrunnlag og dialogmøter, og at de ser nytten av dette i eget planarbeid.

3.1 Demografi, folkehelse, verdiskaping og kompetanse

Utfordringsbildet som beskrives i kunnskapsgrunnlaget er gjenkjennbart, både med tanke på tilgang på arbeidskraft/ færre i arbeid, vekst i næringsliv, lav ledighet, fokus på at tjenester må leveres på nye måter, og at demografien skaper behov for endringer mellom sektorer når det blir flere eldre og færre yngre.

Eldrebølgen medfører behov for ny plan for eldreomsorgen, som ivaretar at framtidens eldre har andre behov enn i dag. Robusthet og mangfold trekkes fram som viktige stikkord fra for eksempel Osen kommune, likedan tilbud om sosiale aktiviteter og skyss. Malvik kommune pekte på at også yngrebølgen utfordrer – flere unge som trenger tjenestetilbud, og dette kompenseres ikke gjennom inntektssystemet.

Trondheim kommune pekte på at Trondheim ikke vokser på bekostning av resten av kommunene. Flere flytter fra Trondheim til nabokommunene. Når det gjelder beskrivelser av muligheter pekes det på at det er viktig å fokusere på gode bo- og arbeidsmarkedsregioner og muligheter for pendling begge veier, og å sikre god samhandling på areal og transport, og å være samkjørte opp mot statlige myndigheter.

Planarbeid må ha fleksibilitet i seg – utfordringsbildet endres fort. Noen kommuner kom med eksempler på sin tenkning i samfunnsplanleggingen, for eksempel Steinkjer og Rennebu kommuner. Rennebu har en offensiv plan med Barnas Rennebu som overskrift. Oppdal viser til at demografien bør ha stor betydning for hvordan vi jobber med folkehelse framover. Røros jobber med forenkling av planprosessene, og fokuserer på at mangfold og inkludering må synliggjøres godt i ny planstrategi.

Verdal kommune poengterer at man må ha stor befolkningsvekst hvis man skal oppnå å holde elevtallet på dagens nivå. Det er også utfordrende å bygge opp kapasitet på eldreomsorg i god nok tid – det krever langsiktig planlegging, og det må bygges før behovene kommer. Namsos kommune peker på at den aldrende befolkningen påvirker lokalsamfunn og tjenester, og muligheter for eldre ligger i tverrfaglige tjenester og å bruke den kompetansen vi har smartere. Det ble vist til en annen kommune som har måltall om å ikke ha flere ansatte i 2035 enn i dag, og flere kommuner peker på betydningen av å bygge kompakte sentre og sentrumsutvikling. Flere understreket betydningen av å se på eldre som ressurs.

Det ble påpekt at det er viktig at fylkeskommunene og kommunene tar felles ansvar for videregående skole når det gjelder ivaretagelse av psykisk helse. Hva kan vi få til mer sammen? Det ble nevnt viktigheten av å fokusere også på sosial og økonomisk bærekraft og ikke bare økologisk.

Når det gjelder muligheter ble det pekt på at det bør tenkes nytt når det gjelder opplæringstilbud, for eksempel gjennom hybride løsninger. Man kan ikke ha tilbud over alt, men kan tilbudet bli mer likt/ tilgjengelig over alt? Andre eksempler som ble nevnt var studiesentre, og å utvikle tilbud for næringslivet. Co-worksordninger og felles plankontor utredes på Fosen. Det påpekes viktigheten av at videregående skole treffer kompetansebehovet, og effektivisering gjennom å se på hvilke oppgaver ulike yrkesgrupper kan utføre og at ressurser må deles. Hus og hytte-stillinger – om fylkeskommunen og kommunene kan dele på kompetanse ble spurt om fra Grong kommune. Betydningen av videregående skole ble pekt på av flere, og å ha ungdommen heime så lenge som mulig.

Det vises også til mer satsing på lokal samfunnsutvikling og lokale sentre – et eksempel fra Ulstein kommune som utvikler 300-metersbyen.

I Innherredsregionen påpekes behovet for samling på Innherred mellom kommuner, fylkeskommunen, universitets- og forskningsmiljøer, Statsforvalteren og næringslivet. Videre pekes det på at de mellomstore kommunene taper og faller mellom stolene. Storbyene har byvekst, distriktene har distriktssatsing. Det er viktig med virkemidler for de kommunene som er i kommunegruppe 4, ikke bare de som er i gruppe 5 og 6, for eksempel når det gjelder Husbankens ordninger. Også Namsos kommune pekte på småbyene og at Namsos har mange av de samme utfordringene som på Innherred.

Det ble pekt på at «aksen» som har blitt brukt som analyseredskap for å beskrive de mest folkerike delene av Trøndelag fra Orkanger til Steinkjer utelater ett universitet og ett sykehus når Namsos ikke er en del av den.

Når det gjelder drivkrefter for utvikling ble det pekt på tillit i samfunnet og fylkeskommunens rolle som folkevalgt organ og nivå – fylkeskommunen har en viktig rolle for å ivareta tilliten i samfunnet.

Det påpekes fra Fosen blant annet at det er viktig å møte de næringene som utvikler seg fort, som for eksempel fiskeri, havbruk og reiseliv.

Mange av kommunene pekte på spørsmål knyttet til kompetanse, rekruttering og arbeidskraft som sentrale nå og i årene framover. I Trøndelag sørvest/ Lakseregionen ble det pekt på konkurransen om arbeidskrafta som et viktig område. Det er mye vekst og optimisme i regionen, og i havbrukskommunen Frøya oppleves det sterk konkurranse med næringslivet om kompetanse. Det prøves ut ulike ordninger med ekstra lønnstilskudd og bonusordninger for lærlinger, kontorplasser i Trondheim, gode ordninger for permisjoner og trainee- og rekrutteringsstillinger mm. HR-nettverk med næringslivet oppleves som svært viktig. Det vurderes at det er et potensiale for mye mer samarbeid mellom kommunene. Samtidig er kommunene også opptatt av den potensielle spiraleffekten hvis man overbyr hverandre på lønn og vilkår. Noen kommuner framhever at stolleken er i gang. Når det gjelder arbeidskraft ble det pekt på at dette ikke må bli kampen mot alle andre – alle står i samme situasjon, både kommunene, regionene og næringslivet.

Flere kommuner, blant annet Selbu, viser til synkende rekrutteringsgrunnlag. For 10 år siden var det 150 søkere til en lærerstilling, nå er det 14. Betydningen av å framsnakke yrkene ble trukket fram, og behovet for å tenke nytt for framtida. Kan det for eksempel bli

nødvendig å ha faglært arbeidskraft i «kjernetid» og ufaglært ellers? Noen peker på at eldre må bo lengre hjemme, og at det må tiltak på plass for at de kan bo der fram til de trenger institusjon. De gamle bosentrene står for fall. Det kan være behov for å senke krav til formell kompetanse og fokusere på omsorgskompetanse.

Noen kommuner rundt Trondheim peker på at det også er fordeler med å være nært Trondheim, mens andre har større utfordringer knyttet til mangel på arbeidskraft og opplever store utfordringer som randkommune til Trondheim.

3.2 Klima, natur og areal, samferdsel og veg

Det er mange konflikter knyttet til ambisjoner om ønsket vekst med flere innbyggere, boliger og næringsetableringer som gir arealutfordringer. Ny energi og vannkraft gir naturutfordringer.

Flere sier de opplever økt bevissthet rundt konflikter og sammenhenger mellom arealbruk, natur og klima. Verdiskaping mot naturmangfold er et dilemma. Ønsket om lokalt handlingsrom i arealplanleggingen og behov for bedre samordning mellom sektormyndighetene ble trukket fram blant annet på Innherred. Prosessuelle dilemmaer knyttet til dette ble belyst gjennom blant annet uttalelsen «Alle vil ha bedre koordinering, men ingen vil koordineres».

Utbygging i og rundt byer langs Trondheimsfjorden utfordrer matjord og ønske om utbygging av eneboliger utenfor sentra utfordrer trafikksikkerhet. Hvis det skal bygges flere boliger kreves fortetting. Skal det bygges ved sentrum blir det på matjorda. Hvis flere boliger skal bygges utenfor sentrum blir det økt biltrafikk. Dette gir noen dilemmaer.

Kommunene i Innherredsregionen peker på behovet for felles innsats rundt areal- og transportplanlegging mellom både fylkeskommunen, kommunene og andre aktører. Også Trondheim kommune peker på behovet for samordning og god dialog på disse områdene, også opp mot statlige myndigheter for å lykkes med å få gjennomslag for satsinger og tiltak.

Flere pekte på forskjeller mellom distrikt og by og fjell og kyst. Noen var opptatt av utfordringer med statlige planretningslinjer og spredt boligbygging, og at det er et strengt jordvern også på lite dyrkbar jord. Noen fjellkommuner peker på at de har store verneområder og fjellområder som båndlegger arealbruk. Noen peker på viktigheten av å ivareta eksisterende fjellandbruk, og at det ikke er sikkert at disse kommunene vil ha solcelleanlegg eller batterifabrikker. I Trøndelag sørvest/ Lakseregionen ble reindrifta i Trollheimen tematisert av blant andre Orkland og Rindal kommuner, og det ble påpekt at kommunene ikke må ha ansvaret for privatrettslige forhold på dette området. I Trøndelag Sør viste Oppdal til pågående arbeid med tiltaksplaner for villrein og målkonflikter knyttet til Snøhetta/ Dovrefjell nasjonalparksområde og ferdsel som går ut over villrein og grunnvegetasjon. Det oppleves innskrenkninger på tradisjonell bruk til fordel for fritidsferdsel. Rennebu nevnte dilemmaer knyttet til at det er både villrein og tamrein i Forollhogna og ferdselsbegrensninger vs folkehelse.

Strategier for besøksforvaltning ble nevnt av flere i region sør. Det er mange utfordringer på tvers av kommunegrensene når det gjelder ferdsel, fritid, scooter, vind, rein og turisme. Oppdal kommune pekte på at de har felles plankontor i oppgavefelleskap for å se på de overordnede utfordringene i sin region. I Namdalen ble det pekt på muligheter for en felles forvaltningsplan for fjellområdene.

Areal, energi og arbeidskraft ble løftet fram av Hitra kommune som de største spørsmålene. Det er behov for en mer spisset debatt rundt ødeleggelse av natur. Tematikken er grenseoverskridende og trenger gode løsninger på tvers. Kampen om energien og arbeidskrafta og hvilke næringer vi forventer blir etablert må styres i følge Melhus kommune.

Fylkeskommunen har ansvar for logistikk, samferdsel og viktige transportårer, og så er det mange andre som har ansvar for innsats knyttet til klima og natur som vi må samarbeide om.

Flere viser til behovet for klimaomstilling av eksisterende næring, behovet for mer og grønn energi, byggeråstoff og mineraler gir arealutfordringer. I den forbindelse ble det pekt på behov for å samordne seg på regionalt nivå med tanke på klimautfordringene og for få til næring- og energiomstilling.

Når det gjelder klimagassutslipp ble det pekt på behovet for felles forståelse for hva nullutslipp er og felles måltall og verktøy for å følge opp måloppnåelse. Ørland kommune viste til at de arbeider med strategier for å bli klimanøytral 2034 for samfunnet totalt. Må jobbe med konkrete tiltak og måling for å nå det målet. Ørland har vekst, må tilrettelegge for befolkningsveksten og nybygging på en klimavennlig måte; blant annet gjennom tiltak for gange og sykkel, elbuss mellom kommunesentrene, tiltak som Forsvaret kan gjennomføre osv. Kunnskap og samhandling før pålegg og føringer til et og et område er viktig. Ørland ønsker diskusjon om vern gjennom kommuneplan framfor marint vern.

På Innherred ble det pekt på viktigheten av å få en annen forståelse for sirkulære løsninger – energi kastes bort og det er må finnes andre løsninger for oppvarming, areal og transport. Det ble spurt om det er noen muligheter for å tenke en regional sirkulær strategi og fond for dette.

Fra kommuner i Værnesregionen ble det pekt på at gjennomsnittlig levetid for en bedrift nå er 18 år, mens det før var 50 år. Dette gir behov for en fleksibilitet rundt arealbruk og mulighet for gjenbruk av næringsareal. Stjørdal kommune refererte til samspillmodellen for utvikling av bærekraftige bygg, og viste eksempler på bygg som er reist i kommunen og som har gode klima- og miljøgevinster.

Det ble pekt på etterslepet på veg som øker mer og mer, og kommunal medfinansiering skisseres i økende grad som del av løsningen. Hvis kommunene skal være attraktive for etablering av næringsareal er det svært viktig at det er forutsigbarhet i forhold til vegstandard både for næring og pendling.

Mobilitet og fleksible transportløsninger er viktige for ungdommen i distriktene. Meråker kommune pekte på at det er svært viktig å tenke regionperspektiv på kollektivtrafikken, blant annet at vi må ha ruter som korresponderer med tog og buss, og at veg og bane i regionen ikke må bli lidende pga. endret sikkerhetspolitisk situasjon.

Det var flere eksempler på klyngetenkning og hvilke bedrifter, etableringer og funksjoner som kan gi synergier til hverandre, for eksempel på Stjørdal knyttet til transport, Tydal knyttet til datalagring, Meråker knyttet til tog, silisium- og hydrogenproduksjon.

Flere kommuner refererte innspill som er spilt inn i forbindelse med ny Nasjonal transportplan.

3.3 Forventninger og tilbakemeldinger til fylkeskommunen som kom til uttrykk i møtene

- Trenger en fylkeskommune som er en utviklingsaktør, som skyver og setter gass.
- Fylkeskommunen som folkevalgt organ og nivå har en viktig rolle for å ivareta tilliten i samfunnet.
- Fylkeskommunen kan bidra i samarbeid, koordinering, samordning mellom forvaltningsnivå og sektorer. Eksempler: Innherredskommunene nevnte kompetansebehov, og det å samordne og koordinere seg godt slik at man lykkes i å få profilert Innherred enhetlig framover. Oppdal kommune nevnte dialogmøter og samlinger for politikere og administrasjon rundt tema som arealbruk – se på planer og diskutere felles tilnærming. Trondheim kommune fokuserte på betydningen av å være koordinert på innspill opp mot staten, for eksempel når det gjelder Nasjonal transportplan og byvekstavtale. Verdal kommune nevnte næringsareal på Ørin i Verdal kommune og betydningen av at statlige sektormyndigheter koordinerer seg bedre.
- Viktig at fylkeskommunene og kommunene tar felles ansvar for videregående skole når det gjelder ivaretagelse av psykisk helse. Hva mer kan vi få til sammen på dette området?
- Kollektivtilbudet er viktig for å knytte Trøndelagsregionen sammen
- Fylkeskommunen må ta ansvar for fylkesvegene. Kommunene får «tilbud» om å rydde langs fylkesveg. Tidligere var det bare snakk om å forskuttere for eksempel gang- og sykkelveger – nå kommer dette også på fylkesveg
- Spørsmål fra flere kommuner om hvilket handlingsrom man har til å bygge smalere gang- og sykkelveger – som både kan gi mindre inngrep i matjord og bli billigere – men som kanskje utfordrer i forhold til trafikksikkerhet
- Spørsmål ved fylkeskommunens ansvar for beredskap for skoleskyss etter akutte hendelser, for eksempel ras i Flatanger kommune
- Viktig å ha differensierte planer, for eksempel når det gjelder areal og transport – det kan være ulike behov mellom by og bygd
- Fylkeskommunen bør bidra der det trengs mest – kysten og de sentrale delene av Trøndelag («aksen») går godt av seg selv
- Flere pekte på at regional distriktssatsing er positivt, og noen uttrykte et ønske om en satsing som varer mer enn 2 år
- Spørsmål om fylkeskommunen burde se på en regional sirkulær strategi og fond for dette
- Kan fylkeskommunen løfte mulighet for å utnytte handlingsrom i kommuner med store verneområder?
- Muligheter for felles tiltak gjennom «hus- og hyttestillinger» som samarbeid mellom fylkeskommunen og kommunene?
- Betimelig å vurdere en plan for energi for Trøndelag - dette er vanskelige beslutninger, og fylkeskommunen kan ta et regionalt ansvar for dette
- Ørland kommune ønsker samhandling på klimaregnskap og arealregnskap, felles måltall og verktøy for å følge opp måloppnåelse
- Flere pekte på at Trøndelag i tall er nyttig. Det kom ønske om noe mer tilpasset kommunestatistikk når det gjelder folkehelse.